

Υπερρεαλισμός

Ο υπερρεαλισμός γεννήθηκε το 1924 στη Γαλλία. Δεν περιορίστηκε στη λογοτεχνία, αλλά αναπτύχθηκε σε όλες σχεδόν τις τέχνες. Αρχηγός του κινήματος και συγγραφέας του [υπερρεαλιστικού μανιφέστου](#) είναι ο Αντρέ Μπρετόν, ενώ μεταξύ των σημαντικών εκπροσώπων του κινήματος είναι οι ποιητές Λουί Αραγκόν, Πωλ Ελυάρ, Αντονέν Αρτώ, οι ζωγράφοι Μας Έρνστ, Σαλβαντόρ Νταλί και Χουάν Μιρό, ο σκηνοθέτης Λουίς Μπουνιουέλ, κ.ά.

Οι υπερρεαλιστές αξιοποιούν τα διδάγματα του συμβολισμού και επηρεάζονται έντονα από την ψυχανάλυση. Θεωρούν ότι δεν πρέπει να μένουν εγκλωβισμένοι στην πραγματικότητα της καθημερινής ζωής, αλλά, χρησιμοποιώντας τη φαντασία, το όνειρο και το ασυνείδητο, προσπαθούν να σπάσουν τα δεσμά του ρεαλισμού, της αληθοφάνειας και της ευλογοφάνειας, ώστε να ξεφύγουν από τον έλεγχο της λογικής και κάθε είδους προκαταλήψεων και να φτάσουν σε μια "υπερ-πραγματικότητα".

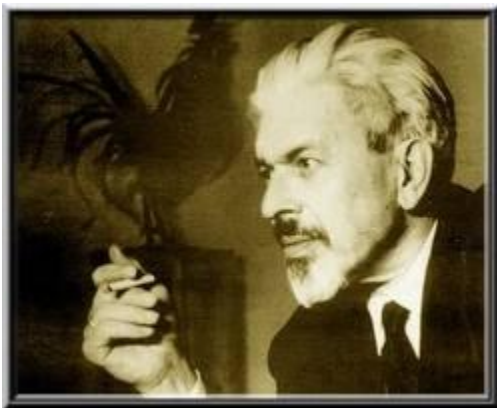
Στη ποίηση ειδικότερα, οι υπερρεαλιστές χρησιμοποιούν κάθε μέσο που θα μπορούσε να τους φέρει σε άμεση επαφή με το υποσυνείδητο: καταγραφή ονείρων, ύπνωση, καθώς και τη λεγόμενη αυτόματη γραφή, στην οποία ο δημιουργός καταγράφει ό,τι του υπαγορεύει το υποσυνείδητό του, χωρίς την παρέμβαση της λογικής. Βέβαια, οι υπερρεαλιστές γρήγορα συνειδητοποίησαν ότι είναι αναπόφευκτη η -έστω ελάχιστη- παρέμβαση της λογικής. Η υπερρεαλιστική ποίηση χαρακτηρίζεται από την άρνηση για κάθε περιορισμό στη μορφή ή τη θεματολογία, από την απόλυτη ελευθερία στο λεξιλόγιο και τη στιχουργική, από τους απρόσμενους συνδυασμούς λέξεων και τις εντυπωσιακές εικόνες, καθώς και από στοιχεία όπως το όνειρο, ο έρωτας, το χιούμορ, το παράλογο.

Ο υπερρεαλισμός, ως ένα από τα μακροβιότερα κινήματα του 20ού αιώνα, διαμόρφωσε σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο σκέψης του σύγχρονου ανθρώπου, κάνοντάς τον πιο δεκτικό σε κάθε πειραματισμό. Έδωσε σημαντική θέση στο χιούμορ και την ελευθερία του πνευματικού ανθρώπου, συμφιλίωσε κατά κάποιον τρόπο το όνειρο με την πραγματικότητα, το υποσυνείδητο με τη λογική και τη φαντασία με την καλλιτεχνική οργάνωση, ανανεώνοντας την ανθρώπινη έκφραση.

Ο υπερρεαλισμός είναι και το μόνο από τα πρωτοποριακά κινήματα που είχε σημαντική επιρροή στη νεοελληνική λογοτεχνία, ιδιαίτερα από το 1935 και μετά. Πριν από αυτή τη χρονιά, ο υπερρεαλισμός είναι απλά γνωστός στη χώρα μας, κυρίως από σύντομα άρθρα στις εφημερίδες και τα περιοδικά της εποχής, ενώ δύο μόνο ποιητές, ο Θεόδωρος Ντόρρος και ο Νικήτας Ράντος, κάνουν μια προσπάθεια να καλλιεργήσουν τους ποιητικούς τρόπους που προτείνουν οι υπερρεαλιστές. Το 1935, ο Ανδρέας Εμπειρικός, έχοντας σπουδάσει ψυχανάλυση στο Παρίσι και έχοντας γνωρίσει από κοντά τον Αντρέ Μπρετόν και τους Γάλλους υπερρεαλιστές, δίνει μια διάλεξη για το νέο κίνημα και σχεδόν ταυτόχρονα δημοσιεύει την πρώτη του ποιητική συλλογή με τον τίτλο "Υψικάμινος", γραμμένη εξ ολοκλήρου με την τεχνική της αυτόματης γραφής. Παρά τις θυελλώδεις αντιδράσεις που προκάλεσαν τα πρώτα ποιήματα, ο υπερρεαλισμός βρήκε γόνιμο έδαφος στη χώρα μας, καθώς τον υιοθέτησαν σημαντικοί ποιητές, όπως ο Νίκος Εγγονόπουλος, ο Νίκος Γκάτσος και ως ένα σημείο ο Οδυσσέας Ελύτης.

Πηγή: Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων, ΟΕΔΒ, σελ. 191-193,

Ο Ανδρέας Εμπειρικός έχει συνδεθεί με την ελληνική ιστορία του 20ού αιώνα για δυο καινοτομίες. Ήταν ο πρώτος που άσκησε το 1935 στην Ελλάδα μια καινούργια τότε, τολμηρή θεραπευτική μέθοδο, την ψυχανάλυση, και εκείνος που την ίδια χρονιά εισήγαγε ένα ρηξικέλευθο καλλιτεχνικό κίνημα, τον υπερρεαλισμό. Και οι δυο αυτές επιλογές του προκάλεσαν σκάνδαλο στην ελληνική πνευματική κοινωνία του Μεσοπολέμου. Ο ίδιος αμφισβητήθηκε για το έργο του. Αμφισβητήθηκε ως ποιητής, ως υπερρεαλιστής, ως ψυχαναλυτής. Αμφισβητήθηκε για όλα αυτά για τα οποία εξακολουθεί σήμερα να βρίσκεται στο προσκήνιο. Χρειάστηκε χρόνος και ωριμότητα για να γίνει αποδεκτός, αλλά και για να πάρει τη θέση που του αρμόζει, όχι μόνο

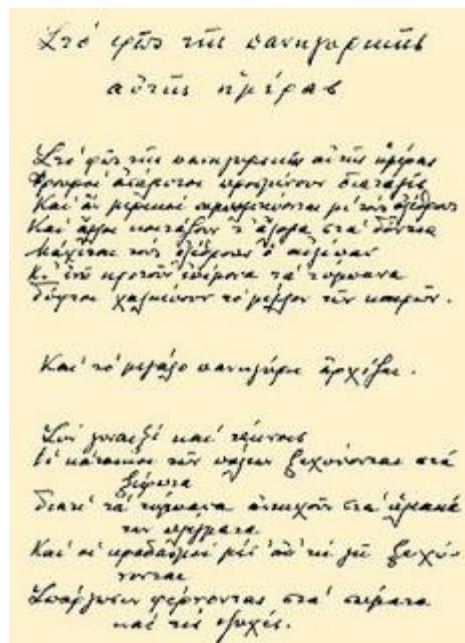
στην ελληνική αλλά και στην παγκόσμια λογοτεχνία, ως εισηγητής του υπερρεαλισμού στην
ελλαδική πνευματική κίνηση.

Ο Ανδρέας Εμπειρικός ήταν ένας «λόγιος», όπως τον είδε ο Γιώργος Σεφέρης, ένας «Επαναστάτης με το ε κεφαλαίο», όπως τον είδε ο Οδυσσέας Ελύτης, ο μανιώδης φωτογράφος και ο μανιώδης ιστορικός. Κυρίως όμως στάθηκε ένας ενεργός και δραστήριος νους, ένας πολίτης που συμμετείχε στην ιστορική πορεία του τόπου του και χάραξε την προσωπική πινελιά του.

Ανδρέας Εμπειρικός

Στο φως της πανηγυρικής αυτής ημέρας

(απόσπασμα)

Στο φως της πανηγυρικής αυτής ημέρας

Φρουροί ασάλευτοι προσμένουν διαταγές

Και αν μερικοί συμπολιτεύονται με τους ολέθρους

Και άλλοι κοιτάζουν τ'άλογα στα δόντια

Μάχεται τους ολέθρους ο αιγίπαν

Κι ενώ κροτούν επίμονα τα τύμπανα

Γύφτοι χαλκεύουν το μέλλον των καιρών.

Και το μεγάλο πανηγύρι αρχίζει.

Συν γυναιξί και τέκνοις

Οι κάτοικοι των πόλεων ξεχύνονται στα ξέφωτα

Γιατί τα τύμπανα αντηχούν στα ηλιακά των πλέγματα

Και οι κραδασμοί μέσ' απ' τη γη ξεχύνονται

Σπάργωσιν φέρνοντας στα σώματα και τις ψυχές.

Στέαρ, 1-3
(από την "Ενδοχώρα")

-->

Η πλάστιγξ κλίνει εκεί που προτιμάμε
Κατά την ερμηνεία που της δίνουμε
Κάθε φορά που επιτυγχάνουμε στα ζάρια.

Τριαντάφυλλα στο παράθυρο
(από την "Υψικάμινο")

Σκοπός της ζωής μας δεν είναι η χαμέρπεια. Υπάρχουν απειράκις ωραιότερα πράγματα και απ' αυτήν την αγαλατωδή παρουσία του περασμένου έπους. Σκοπός της ζωής μας είναι η αγάπη. Σκοπός της ζωής μας είναι η ατελεύτητη μάζα μας. Σκοπός της ζωής μας είναι η λυσιτελής παραδοχή της ζωής μας και της κάθε μας ευχής εν παντί τόπω εις πάσαν στιγμήν εις κάθε ένθερμον αναμόχλευσιν των υπαρχόντων. Σκοπός της ζωής μας είναι το σεσημασμένον δέρας της υπάρξεώς μας.

Ο Ανδρέας Εμπειρικός χρησιμοποίησε την "αυτόματη γραφή" κι έτσι αποδέσμευσε από το υποσυνείδητο έναν πλούτο από εικόνες χωρίς λογικό ειρμό, αλλά γεμάτες από γοητεία. Ποια στοιχεία από τα παραπάνω αποσπάσματα, αλλά και από τα αποσπάσματα του σχολικού βιβλίου επιβεβαιώνουν την παραπάνω άποψη;

-->

Με τον Νίκο Εγγονόπουλο, εισβάλλει με σφοδρότητα στη νεότερη ποίησή μας η επαναστατική πνοή ενός γνήσιου υπερρεαλισμού. Χωρίς να καταφεύγει στις διανοητικές ακροβασίες του ακραιφνούς υπερρεαλισμού, οι σίχοι του μοιάζει να νομιμοποιούν το παράλογο της σύγχρονης του πραγματικότητας. Η γλώσσα του, με λόγια και δημοτικά στοιχεία, στηρίζεται στο λεκτικό πλούτο της μακραίωνης ελληνικής παράδοσης. Ο σίχος του, στη συνηθέστερη μορφή του, είναι μονολεκτικός, κατά παράταξη, γεγονός που προσδίδει έναν επιβλητικό ρυθμό στην ανάπτυξη του νοήματος. Η ποίησή του αποπνέει μια διάχυτη αίσθηση της φυλετικής συνέχειας, με γοητευτικές προσμίξεις ιστορικών προσώπων και συμβάντων, που μετατρέπονται σε ευκρινή σύμβολα ατομικής ή συλλογικής μνήμης.

Νοηματικές και θεματικές αντιστοιχίες μπορεί εύκολα να διαγνώσει κανείς ανάμεσα στην

ποίηση και τη ζωγραφική του, στην οποία διαμόρφωσε ένα συνεπές, σταθερό και απολύτως μοναδικό προσωπικό ύφος. Ο ίδιος, εξάλλου, αισθανόταν περισσότερο ζωγράφος παρά ποιητής. Το βέβαιο είναι ότι η προσφορά του στις εικαστικές τέχνες υπήρξε το ίδιο σημαντική με εκείνη στη λογοτεχνία.

Νίκος Εγγονόπουλος

Όρθρου Βαθέος

εκείνο που σ' εμένα

συγκινούσε
- και συγκινεί πάντοτε -
τους
ανθρώπους
είναι
η καταπληκτική μου ομοιότητα
με τον
Αβραάμ Λίνκολν

μάλιστα σαν κάποτε ανεγέρθηκε το μπρούντζινό μου άγαλμα
σε μίαν οποιαδήποτε πλατεία του Πειραιώς
εναπόθεσαν
στα πόδια μου
σιωπηλά
κάτι
που έμοιαζε
- δεν εδιάκρινα καλά πάν' απ' το βάθρον -
σαν λείψανο
σα χάλκινο
μαγκάλι
μ' αναμμένα κάρβουνα

περίμενα να νυχτώση καλά

κι' όταν επλησίασα
να δω
διεπίστωσα
- με τι χαρά -
ότι δεν είταν τίποτ' άλλο
παρά
τα μαύρα μάτια της γυναίκας π' αγαπώ
που
ελάμπανε
μέσ' στο
σκοτάδι

Νίκος Εγγονόπουλος

Ποίηση 1948

-->

τούτη η εποχή

του εμφυλίου σπαραγμού
δεν είναι εποχή
για ποίηση
κι' άλλα παρόμοια :
σαν πάει κάτι
να
γραφή
είναι
ως αν
να γράφονταν
από την άλλη μεριά
αγγελτηρίων
θανάτου

γι' αυτό και
τα ποιήματά μου
είν' τόσο πικραμένα
(και πότε - άλλωστε - δεν είσαν;)
κι' είναι
- προ πάντων -
και
τόσο
λίγα